

ФОРМАЛЬНО-СТРУКТУРНІ ТИПИ ФРАЗЕОЛОГІЗОВАНИХ РЕЧЕНЬ З ТАВТОЛОГІЙНИМИ КОМПОНЕНТАМИ

У статті проаналізовано формально-структурні типи фразеологізованих речень і критерії опису їхньої структури. Досліджено структурно-позиційні та граматичні характеристики постійних і змінюваних компонентів нерозкладних комплексів фразеологізованих речень.

Ключові слова: фразеологізоване речення, тавтологічні змінювані компоненти, стійка структурна схема, формально-структурний тип, фразеологізований іменниково-сполучниковий комплекс, фразеологізований інфінітивно-частковий комплекс.

Вивчення та дослідження фразеологізованих речень як периферійних у системі українського простого речення насамперед охоплювало опис їхньої структури. Тому це питання можна вважати найбільш розробленим у теорії фразеологізованих речень. Структура фразеологізованих речень була об'єктом прискіпливої уваги як українських, так і російських дослідників (пор. праці М. І. Личук, Г. В. Ситар, В. Л. Архангельського, Ю. М. Белозерової, В. І. Кодухова, В. Ю. Мелікяна, А. Я. Опришко, А. В. Чугуй, Н. Ю. Шведової, Н. О. Янко-Триніцької та ін. [6; 12; 1; 2; 5; 7; 9; 15; 16; 17]). Однак формально-структурна типологія фразеологізованих речень не була предметом зацікавлення у лінгвістів Мету запропонованої розвідки вбачаємо у дослідженні формально-структурної типології фразеологізованих речень, обґрунтуванні підходу до виокремлення структурних типів фразеологізованих речень.

Для опису структури фразеологізованих речень ми використовуємо метод моделювання з метою абстрагування від семантики компонентів речення та зосередження уваги на способах формального вираження нечленованих побудов. Поняття — модель фразеологізованого речення — тлумачимо з оперття на розуміння моделі як аналога об'єкта, аналога його структури або функціонування [8, 21]. Реалізуючи свою головну функцію — заміщувальну, модель-аналог об'єкта уподібнюється оригіналу.

Варто зауважити, що поняття моделі фразеологізованого речення і стійкої структурної схеми фразеологізованого речення ми не розглядаємо як синонімічні. На думку В. А. Белошапкової, мінімальні структурні схеми — це результат високої абстракції, адже — містять лише такі компоненти, наявність яких не викликана прислівними зв'язками, повністю звільнені від фіксації фактів сполучуваності слів і фіксують лише специфічні факти синтаксичної організації речення [3, 59]. Саме таке розуміння структурної схеми ми приймаємо за основне у своєму дослідженні.

Утворення синтаксично нечленованих речень не відповідає мовним традиціям побудови формально-граматичних речень, адже вони формуються за специфічною структурною схемою.

Фразеологізовані речення (ФР) утворюються на основі стійкої (зв'язаної) структурної схеми, яка складається з компонентів двох рівнів: опорних, постійних, і змінюваних. Жоден із компонентів фразеологізованого речення не може вживатися без іншого: такі компоненти поєднуються на основі відношень взаємозумовленості і взаємозалежності. Опорні компоненти можуть бути виражені власне — аналітичною лексемою; граматизованою повнозначною лексемою, охопленою фразеологізацією, що перейшла до класу аналітичних елементів; семантично спустошеною повнозначною лексемою або сполученням лексем, значення яких певною мірою деактуалізовано. Облігаторні постійні та змінювані компоненти характеризуються строго визначеною позиційною закріпленістю, незворотністю порядку компонентів, ступенем переосмислення обов'язкового постійного компонента, ступенем обмеження лексичного варіювання постійного компонента і певними лексико-граматичними обмеженнями змінюваних компонентів.

В основі фразеологізованого речення з тавтологійними компонентами є нерозкладний комплекс, структурно-семантична єдність повторюваних лексем та незмінюваного компонента. Головні структурні компоненти — облігаторні незмінювані елементи аналітичної природи: прийменники з (*із*, *зі*), *над*, сполучник *як*, парні парні сполучники *як — то* (*якщо — то*, *коли — то*), *як — так*, *що — то*, одиничні частки *так*, *то* та граматизований, десемантизований зв'язковий елемент *є*, що уподібнився до частки, парні частки *от — так*. Такі постійні компоненти нерозкладного комплексу найчастіше займають інтерпозицію відносно

тавтологічних компонентів.

Тавтологія змінюваних компонентів є конститутивною ознакою формальної організації таких речень. Повторювані лексеми позначені структурно-семантично-граматичною стійкістю, що унеможливує заміну одного з них, адже це спричиняє або руйнування фразеологізованої конструкції, або трансформацію в конструкцію без повтору, тобто перетворення в граматично членоване речення. Тавтологічні компоненти надають синтаксичній конструкції шаблонності і графаретності.

Постійні та змінювані компоненти поєднані специфічним синтаксичним зв'язком – синтаксичною зв'язаністю. Синтаксична зв'язаність детермінує структурну організацію фразеологізованих речень: встановлює чіткий порядок для компонентів – опорного (незмінюваного) і залежних від нього одного чи двох, закріплює незворотність порядку їхнього місцезоташування. Синтаксичний зв'язок передбачає способи сполучуваності граматичних форм у фразеологізованих реченнях, що й зумовлює їхню фразеосинтаксичну схему.

Речення з тавтологією змінюваних компонентів як єдине семантичне і синтаксичне ціле утворюють фразеологізовані речення закритого типу [6, 28]. Вони здебільшого трикомпонентні в структурному плані. Тавтологічні компоненти нерозкладного комплексу та їхнє частиномовне вираження зумовлюють їхній взаємозв'язок із постійними компонентами, що опирається на семантичну цілісність, структурну спаяність і синтаксичну нечленованість облігаторних компонентів. Структурною і граматичною особливістю ФР є широке морфологічне вираження змінюваних компонентів: іменниками, прикметниками здебільшого у формі називного відмінка, дієслівними формами, рідше займенниками, числівниками, частками чи вигуками.

У лінгвістиці питання статусу речень з тавтологічними компонентами залишається дискусійним.

Указуючи на специфічну будову речень з іменниковими повторюваними компонентами, О. М. Пешковський називав їх —ідеальними реченнями тотожності [10, 272]. Лінгвіст визначає залежно від фонду знань мовця, системи його оцінок, досвіду можуть мати різні ознаки, релевантні суб'єктові мовлення [там само, 272]. О. М. Пешковський розглядав тавтологічні іменники в різних синтаксичних позиціях: перший – в ролі підмета, другий – разом зі зв'язкою *є* в ролі іменного складеного присудка. Указуючи на нерозривність сполучення з *як*, Н. Ю. Шведова зазначає, що воно виступає в ролі головного члена односкладного речення [16, 85 – 86]. Ми кваліфікуємо фразеологізовані речення як один із типів синтаксично нечленованих речень, які не поділяються на члени речення, і в змісті та структурі яких не можна виділити ні суб'єкт, ні предикат дії.

Опис структури фразеологізованого речення здійснюємо з опертям на такі критерії:

- морфологічна природа постійного компонента;
- морфологічна природа змінюваних компонентів;
- позиція постійного компонента.

Такі критерії уможливають виділення формально-структурних типів фразеологізованого речення. Залежно від морфологічної природи постійного компонента ми розподілили фразеологізовані речення з тавтологічними компонентами у три групи, в межах яких виділяємо формально-структурні типи.

I. Фразеологізований іменниково-прийменниковий; нерозкладний комплекс утворюють тавтологічні іменникові та незмінюваний прийменниковий компоненти.

II. Фразеологізовані іменниково- (прикметниково-, прислівниково-, дієслівно-) сполучникові; нерозкладний комплекс утворюють тавтологічні компоненти: іменникові, прикметникові, прислівникові, особові і родові форми дієслів – та постійний сполучниковий компоненти.

III. Фразеологізовані іменниково- (займенниково-, прислівниково-, інфінітивно-, дієслівно-, частково-, вигуково-) часткові; повторювані компоненти виражені іменниками, займенниками, прислівниками, дієслівними формами – інфінітивом, особовими та родовими формами, частками, вигуками та постійним частковим компонентом, що виражений одиничною часткою або парними частками.

I. У фразеологізованих реченнях тавтологічні компоненти поєднуються за

допомогою прийменника з і його варіантів *із, зі* та *над*. Уперше на роль прийменника як структурного компонента фразеологічного словосполучення вказав О. І. Смирницький [14, 62]. Він номінував поєднання прийменника і повнозначного слова одновершинними одиницями [там само, 63].

Фразеологізований іменниково-прийменниковий комплекс позначений певною специфікою: 1) обмежена внутрішня сполучуваність в межах фразеосхеми; 2) категорійна обмеженість тавтологічного компонента; 3) **над N5 pl** граматична стійкість повторюваних компонентів: перший з них виражений формою називного відмінка однини, обов'язковою граматичною формою вираження для другого є родовий відмінок множини. Специфікою ФР першого формально-структурного типу є змінюваний компонент, який може бути виражений тільки іменником.

Виділяють такі підтипи ФР :

1) **N1sing з N2pl. Adj1sing з Adj2pl**, напр. : – *Бджола загадка, зірка загадка, а людина хіба ні? – Таємниця з таємниць, – роздумує художник; – Думаю собі оце: за що тобі, бурлако, така честь від*

людей? Рядовий з рядових. Чорнороб корабля; – При найкращих устроях, при найдосконаліших конституціях людина може бути нещасна. Проблема з проблем ... Хіба ні? (з тв. О. Гончара).

Синонімічними конструкціями нефразеологізованого типу для запропонованих синтаксичних побудов є: 1) *особлива таємниця* ; 2) *звичайний рядовий*. Такі синтаксичні конструкції засвідчують структурно-семантичну єдність компонентів фразеологізованого комплексу.

Для вираження семантики моделі – 1) —звичайність предмета; 2) —високий ступінь важливості особи чи предмета – найчастіше вживаються повторювані іменники зі значенням особи або на позначення абстрактних понять, значно рідше – субстантивовані прикметники.

Семантику моделі **N1sing** – —високий ступінь важливості особи – формують іменники зі значенням особи, в семантиці яких зроблено акцент на певній ознаці чи рисі характеру. З огляду на емпіричний досвід поколінь, світосприймання, певні асоціативні зв'язки така властивість характеру чи ознака не потребують додаткових пояснень, адже є зрозумілими і загальновідомими. Часто емоційно-оцінне значення іменника створює план позитивної чи негативної модальності. Наприклад: – *За Федота Ряженка треба голосувати! – Із письменних письменний!* (І. Микитенко).

За частотністю серед тавтологічних іменникових компонентів виокремлюються іменники з емоційно-оцінним значенням, що створюють переважно план негативної модальності. Особливу експресію фразеологізованих речень з емоційно-оцінними іменниковими лексемами передає інтонація, напр.: *Я останній дурень! Йолон із йолонів!* (А. Дімаров);

2) **N1 sing над N5 pl**, напр.: – *Ех, і дівка над дівками!* (А. Дімаров).

Фразеологізоване речення моделі **N1 sing** є синтаксичним синонімом до

фразеологізованого речення першого підтипу. Специфікою другого підтипу є уживання тільки іменникових повторюваних компонентів. Синонімічність фразеологізованих конструкцій простежується в структурних, семантичних і функціонально-стилістичних особливостях.

II. Досліджуваний матеріал уможливив виділення двох груп моделей: з одиничним і парними сполучниками. Визначено п'ять формально-структурних типів фразеологізованих речень з інтерпозиційним одиничним сполучником і шістьнадцять формально-структурних типів з парними сполучниками.

1. Основою ФР першої групи є такі нерозкладні комплекси: фразеологізований іменниково-сполучниковий, фразеологізований прикметниково-сполучниковий, фразеологізований займенниково-сполучниковий, фразеологізований прислівниково-сполучниковий і фразеологізований дієслівно-сполучниковий, напр. : – *Пани як пани. Що ми для них? Худоба!* (А. Головка); – *Не буде сумувати за тобою. – За мною, як за мною, – буркнув Морган. – Але за лабораторією ...* (І. Йосипів); – *Наші діти зроблять краще. – Краще як краще, – відповів Дмитро. – Нікого цим не здивуєш; – От і живе собі такий серед людей! – сплюнув дід. – Живе як живе. Людина сама господар свого життя* (з тв. Ю. Збанацького).

У фразеологізованих реченнях в ролі повторюваних компонентів найчастіше виступають

іменники та субстантивовані прикметники, основною формою вираження яких є називний відмінок однини. Крайню периферію утворюють фразеологізовані речення з фразеологізованим дієслівно-сполучниковим комплексом. Тавтологічні іменникові, прикметникові і дієслівні компоненти не мають обмежень в лексико-семантичному плані. Для прислівника у ролі повторюваного змінюваного компонента є певні лексичні обмеження: уживаються тільки деякі прислівники на –е. Окремими вкрапленнями є вживання займенникових іменників у ролі змінюваних компонентів нерозкладного комплексу. Поєднуючи тавтологічні компоненти,

постійний сполучниковий компонент як займає лише інтерпозицію. Семантика моделей **N₁ як N₁, N_n як N_n, Adj₁ як Adj₁, Pronom_n як Pronom_n, Adv як Adv, V_f як V_f** – ствердження звичайності, типовості предмета, явища, ознаки тощо.

За морфологічною формою тавтологічних компонентів, що виражені іменниками, субстантивованими прикметниками і займенниковими словами, ми виділяємо такі підтипи фразеологізованих речень, в основі яких – моделі:

1) **N₁ як N₁, Adj₁ як Adj₁**, напр. : **Мати як мати**. *Вона пройнялась жалем, болем рідної дитини, злянулася на її сльози, благання – сказала про все Максимові (Панас Мирний); ... І коли я побачила твої руки... – Руки як руки*. *Мені й за моє кандидатське звання не платять по півроку, а за руки? Можете скаржитися в мою міжнародну фундацію ... (П. Загребельний); Полк як полк (О. Гончар); – Шкода хлопчини! Ще молоде ... – Молоде як молоде*. *Ще й у колодочки не вбилось, але ж ... (М. Кропивницький).*

Компонентами структури фразеологізованої побудови є два тотожні імені у формі називного відмінка, а основою фразеосхеми – тавтологія. З погляду логіки фразеологізовані речення з тавтологією компонентів є алогічними конструкціями. Семантика фразеомоделі має контекстуальний характер. Перше з тавтологічних імен означає індивідуальний об'єкт, виділяючи його з низки однорідних; друге – клас об'єктів чи комплекс ознак, властивих певному класу. Обмеженими для вжитку є абстрактні та власні іменники. Сполучник як виконує функцію квазіпорівняння, співвідносячи окреме й загальне, індивідуальне й типове.

Моделі **N₁ як N₁, Adj₁ як Adj₁** не допускають заперечення, що зумовлено лексико-семантичними особливостями тавтологічних компонентів та значенням фразеосхеми – значення нормативної ознаки. Синтаксичним синонімом до вищезазначених моделей є фразеологізовані речення за зразком **Руки так руки**;

2) **N_n як N_n, Pronom_n як Pronom_n**, напр. : ... – *Можє, я замість вас останнім відходитиму? – Ні, потрудіться виконувати наказ. – Лихий, пішов у темряву ... Боляче і досадно стало Михайлові. Коли б він винен у цьому ... На війні як на війні. Все буває (М. Стельмах); – Будемо сумувати за такими добрими сусідами. – За нами, як за нами, – зітхнув Євген. – Але за хатою, яку самі будували ... (В. Діброва).*

Субстантивні компоненти виражені іменниками, рідше займенниками, переважно у формі знахідного, орудного чи місцевого відмінків.

2. В основі моделей другої групи – нерозкладні комплекси з парними сполучниками як – то

(якщо – то, коли – то), як – так, що – то (те й), як-от: 1) **Як Inf, то (й) Inf; Як V_f, то (й) V_f; Як N₁, то**

(й) N₁; **Як Adj₁, то (й) Adj₁; Як Num, то (й) Num; Як Adv, то (й) Adv; Як Cop, то (й) Cop; 2)**

Як V_f, так V_f; Як Inf, так Inf; 3) Що V_f, то (те й) V_f; Що N₁, то (те й) N₁; Що Adj₁, то (те й) Adj₁;

Що Num,

то (те й) Num; Що Adv, то (те й) Adv; Що Pronom, то (те й) Pronom; Що Cop, то (те й)

Cop.

1. Найпоширенішою морфологічною формою вираження тавтологічних компонентів є інфінітив. Рідше змінювані компоненти виражені особовими та родовими формами дієслів, іменниками, прикметниками, прислівниками чи частками. Парні сполучники створюють структурне обрамлення фразеологізованої побудови, займаючи в ній пре- та інтерпозицію. Тавтологічні змінювані компоненти

– надто різноманітні за лексико-семантичним вираженням. Наприклад: – **Як танцювати, то танцювати** (М. Коцюбинський); – **Як гарна, то гарна, – відповів, щоб відчепитися,**

Кліпковитрем ... (Б. Лепкий); – Е, ні вже, сьогодні я не можу: поки вберуся, поки що, то буде

пізно, – краще вже завтра ... – **Як завтра, то й завтра**, – згодився князь (Леся Українка); **Як так, то й так**, – мирно промовив цар (Р. Іванчук).

2. Повторювані компоненти моделей **Як V_f, так V_f**; **Як Inf, так Inf** є обмеженими у морфологічному вираженні: тільки особові та родові дієслівні форми й інфінітив, напр.: **Як гуляємо**,

так гуляємо, – викрикнув вояк (Ю. Федькович); – **Як вирішив, так вирішив**, – сказав голосно (О. Кобилянська); – **Як вибирати, так вибирати!** Щоб подякували (В. Винниченко). Форми дієслів теперішнього часу передають абстраговане значення теперішнього часу, родові дієслівні форми, найпродуктивніша з них – форма чоловічого роду однини минулого часу, локалізують здійснення процесу чи дії в минулому часі.

3. Фразеологізовані речення з парними сполучниками *що – то (те й)* трактують в українській мові як складнопідрядні речення старовинного ладу. Найчастотнішими в усному діалогічному мовленні є фразеологізовані речення моделі **Що V_f, то (те й) V_f**, напр.: —**Що буде, те й буде!** – поклав собі Мирон Данилович, прямуючи до млина: помалу, бо знеможений, нетерпеливився уявою, і тому дорога стала дальшою, ніж колись (В. Барка); **Час підставить груди: Хай що буде, те і буде!** Мусить статися двобій (Олександр Олесь); – **Бідує народ. Правда? – Що бідує, то бідує**, – кивають головами козаки (Б. Лепкий). Обмеженими у вжитку є моделі з тавтологічними іменниковими, прикметниковими, займенниковими тощо компонентами, як-от: – **Як ти дивився на німецьку владу? – Митрофан уміло розливає в склянки чортову шумівку. – Що сила, то сила. Подейкують, що до Індії дійде!** (М. Стельмах); – **Це Василь таку штуку утнув. Що він, то він. Кумедний хлопчина** (О. Донченко).

III. Облігаторними постійними компонентами фразеологізованих речень є одиничні або парні частки. Виділяємо такі формально-структурні типи ФР третьої групи: фразеологізовані іменниково- (займенниково-, прислівниково-, інфінітивно-, дієслівно-, частково-, вигуково-) часткові.

1. Перший формально-структурний тип формує нерозкладний комплекс, утворений тавтологічними іменниковими компонентами з інтерпозиційним постійним компонентом *є*. Власне-зв'язка, повністю граматизована і десемантизована, перетворилася на частку. Частковий компонент зв'язкової природи характеризується високим ступенем граматизації, що позбавляє його будь-якого стилістичного забарвлення й уможливує широку сполучуваність з різними лексемами. Наприклад: –

Але ж порядок є порядок. Сама бачиш: не вистачає робочих рук; – Крук і є крук, – шепотів Валерик зблідлими вустами. – **Заціпило б йому!** (з тв. О. Гончара).

Наявність / відсутність часткового компонента зв'язкової природи уможливує виділення двох різновидів моделей фразеологізованих речень:

а) **N₁ є N₁**, напр. : – **Все буває, і то б нічого, якби не люди. Люди є люди** (Я. Лижник); **Чухно. А я завжди такий! Порядок є порядок** (І. Драч); – ...**То ви, Володимире Васильовичу, поговоріте з ним [сином]: що так, мовляв, негарно ... А я Тетяну Олексіївну вже умовив – хай іде хлопець завтра до школи. Діти є діти** (А. Дімаров).

Іменниковий компонент здебільшого є назвою особи, рідше – передає абстрактне значення. Експліцитне вираження часткового компонента зв'язкової природи *є* підвищує надійність

передачі інформації. Постійний компонент актуалізує модально-оцінне значення достовірності. Інтонація упевненості, з якою вимовляється частковий компонент зв'язкової природи *є*, відкидає будь-який сумнів щодо достовірності предметного значення, яке передає іменниковий компонент. Підґрунтям такого значення є нормативний складник. Отже, семантика моделі **N₁ є N₁** – часткове узагальнення.

Русисти також акцентують на узагальнювальній семантиці моделі **N₁ є N₁**. Так, Є. В.

Гулига кваліфікує фразеологізовані речення моделі **N₁ є N₁** як найбільш придатні для вираження категорії узагальнення [4, 38]. Дослідник розглядає один повторюваний іменниковий компонент в синтаксичній позиції підмета, а інший, зі спеціалізованою зв'язкою *є*, – як присудок. На його думку, поєднання підмета і присудка *є* найчіткіше передає глобальне узагальнення, оскільки служить для вираження зв'язку двох загальних понять: часткового поняття (різновиду) і загального (окремого виду). А. Д. Райхштейн відзначає стійкий характер та ідіоматичність

моделі **N₁ є N₁**: —її загальне значення не утворюється стандартною комбінацією окремих елементів структури; воно включає додаткове значення, що впливає з конструкції загалом:

—так воно і є, і нічого тут не поробиш, —потрібно визнати це як факт! [11, 131].

Структура фразеологізованого речення може ускладнюватися уведенням займенникових іменників *він (вона, воно, вони)* і підсилювальної частки *і*. Додаткові компоненти надають фразеологізованому реченню особливої експресивності. Наприклад: –

Хлопець – він хлопець і є. Все його до заліза тягне (О. Гончар); *Жінки всю дорогу сперечалися – піде Лукія до сповіді чи не піде. Жінки вони і є жінки* (О. Донченко). О. Б. Сиротиніна відзначає, що уживання плеонастичних займенників не завжди є ознакою надлишковості в мовленні: вони виконують функцію увиразнення якості предмета [13, 215 – 218]. Отже, ми вважаємо, що уживання займенникових іменників є нормою українського усного розмовного мовлення, і доказом цього є висока продуктивність фразеологізованих іменниково-часткових речень моделі $N_1 \in N_1$; б) $N_1 \ 0 \ N_1$, напр.: – *Люди, як скрізь, люди, – голосно сказав дід Петро* (Ю.

Збанацький).

У моделі $N_1 \ 0 \ N_1$ на місці нульової частки зв'язкової природи вживаються узагальнювальні слова

всюди, скрізь, для всіх; частки *таки, це*, напр.: – *А люди скрізь люди, – роздумував уголос. – І праця скрізь праця. Якщо вона справжня, а не безплідна метушня* (О. Гончар).

Узагальнювальні слова розширюють межі дії норми усного мовлення, надають значенню фразеологізованого речення узагальненого характеру.

Різновиди моделей є рівноправними, однак кожний увиразнюється додатковою специфічною семантикою.

2. Фразеосинтаксичні побудови з одиничними частками утворюються за моделями N_1 , так N_1 ;

N_n , так N_n ; Adj_1 , так Adj_1 ; Adj_n , так Adj_n ; Num_n , так Num_n ; Adv , так Adv ; $Interj$, так $Interj$; Inf , так Inf ; N_1 , то (й) N_1 ; Adj_1 , то (й) Adj_1 ; $Pronom$, то (й) $Pronom$; Num_n , то (й) Num_n ; Adv , то

(й) Adv ; V_f , то (й) V_f ; Cor , то (й) Cor . Наприклад: *Що ж. Бої – так бої. Нам не вперше страждать* (В. Сосюра); – *Веселитися, так веселитися!* – відчайдушно кинувся до гурту (Є. Гуцало); *Хто це так віддухопелив вашого чоловіка? – грубувато запитав лікар. – Він зістрибнув з поїзда, – не думаючи, проказала Карамаз. – З поїзда то й з поїзда, – пересмикнув плечем лікар. – Наступного разу не дозволяйте йому їздити самому* (О. Васильківський); – *А проте поїхали, то поїхали* (Н. Рибак).

Інтерпозиційний постійний компонент *так* частково десемантизується, тому бере участь у формуванні значення фразеологізованого речення загалом: сема ствердження нашаровується на значення погодження, внутрішньої згоди. Тавтологічні компоненти моделей з постійними частками *так* і *то* найчастіше репрезентовані іменниками, прикметниками, основною граматичною формою вираження яких є називний відмінок однини, рідше – множини чи формами непрямих відмінків, прислівниками та дієслівними формами.

Наприклад: – *Це я зізнаюся у дурному смакові. – Дурному, так дурному. Ах ти сопляк!* (Л. Денисенко); – *Прибіжу до вас завтра. – Завтра, то завтра* (Г. Квітка-Основ'яненко); – *Це правда, – погодився Петро. – Не зробить він цього. – Що ж, ні, то ні* (А. Головка).

3. Парні частки *от (оце, це)* – *то* є головними компонентами нерозкладного комплексу.

Найактивнішим у вжитку є формально-структурний тип $От \ N_1$, так N_1 , менш вживаними – $От \ Adv$, так

Adv ; $От \ V_f$, так V_f ; $От \ Cor$, так Cor .

Специфіка моделі $От \ N_1$, так N_1 – семантичні обмеження іменникового компонента. Тавтологічні компоненти – це іменники двох груп: назви осіб та назви конкретних предметів. Для створення позитивного модального плану вживаються іменникові лексеми із значенням позитивної емоційно-експресивної оцінки, напр.: *От було запитання так запитання!* (Ю. Смолич); ... *Яку штуку батько впалив! Ну, батько! От батько, так батько!* (С. Васильченко); *От це молодець, так молодець!* (В. Винниченко); – *Оце дуби, так дуби!* – *вигукував Данько в захваті* (О. Гончар); з метою характеристики особи в негативному плані замість лексем на позначення осіб можуть вживатися іменники не лише зі значенням особи, а ширше – зі значенням істоти, *де семантика лексеми увиразнює негативне ставлення до тих осіб, про яких йдеться*, напр.: *“От осел, так осел!” – подумав дід про Дмитра* (І.

Микитенко).

Отже, залежно від морфологічного вираження постійного компонента фразеологізовані речення з тавтологічними компонентами розподілено за трьома групами: з прийменником, сполучником та часткою. Формально-структурні типи таких синтаксично нечленованих побудов виділяємо за трьома критеріями: морфологічною природою постійного компонента, морфологічною природою тавтологічного компонента та позицією незмінюваного компонента. Підґрунтям формально-структурних типів є фразеологізовані комплекси як структурно-семантична єдність облігаторних постійного і тавтологічних компонентів. Найпродуктивнішими є фразеологізовані іменнико-прийменниковий, іменниково-сполучниковий, інфінітивно-частковий та дієслівно-частковий типи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архангельский В. Л. Устойчивые фразы в современном русском языке: Основы теории устойчивых фраз и проблемы общей фразеологии / В. Л. Архангельский. – Ростов-н/Дону : Изд-во Ростов. ун-та, 1964. – 315 с.
2. Белозерова Ю. М. Структурно-семантический, этимологический, парадигматический и речевой аспекты описания фразеосинтаксических схем с опорным компонентом- наречием (на материале русского языка): автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка», 10.02.01 «Русский язык» / Юлия Михайловна Белозерова. – Ростов-на-Дону, 2007. – 23 с.
3. Белошапкина В. А. Минимальные структурные схемы русского предложения / В. А. Белошапкина // Русский язык за рубежом. – 1978. – № 5. – С. 55 – 59.
4. Гулыга Е. В. Реализация категории обобщения на синтаксическом уровне / Е. В. Гулыга // Вопросы русского языкознания. – М. : Изд-во МГУ, 1979. – Вып. 2. – С. 29 – 39.
5. Кодухов В. И. Синтаксическая фразеология / В. И. Кодухов // Проблемы фразеологии и задачи ее изучения в высшей и средней школе / отв. ред. В. П. Жуков. – Вологда : Сев.-Зап. кн. изд-во, 1967. – С. 123 – 137.
6. Личук М. І. Ступені фразеологізації речень / М. І. Личук, В. Д. Шинкарук. – Чернівці : Рута, 2001. – 136 с.
7. Меликян В. Ю. Очерки по синтаксису нечлененого предложения: учеб. пособие к спецкурсу и разделу современного русского языка по синтаксической фразеологии (для студентов III – V курсов стационара филологического факультета) / В. Ю. Меликян. – Ростов н/Д : Изд-во Ростов. ун-та, 2001. – 136 с.
8. Мороховская Е. Я. Основные аспекты общей теории лингвистических моделей / Мороховская Е. Я. – К. : Голов. вид., 1975. – 246 с.
9. Опришко А. Я. Синтаксически связанные конструкции, соотносительные с местоименными вопросительными предложениями в современном русском языке: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.660 «Русский язык» / А. Я. Опришко. – Харьков, 1970. – 20 с.
10. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении / А. М. Пешковский. – М. : Учпедгиз, 1956. – 511 с.
11. Райхштейн А. Д. Немецкие устойчивые фразы / Райхштейн А. Д. – Л. : Просвещение, 1971. – 184 с.
12. Ситар Г. Синтаксичні фразеологізми, побудовані за моделлю *Чим не N₁* в українській мові / Г. Ситар // Лінгвістичні студії: зб. наук. праць / укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 22. – С. 209 – 215.
13. Сиротинина О. Б. Конструкции с плеонастическим местоимением в разговорной речи / О. Б. Сиротинина // Синтаксис и норма / отв. ред. Г. А. Золотова. – М. : Наука, 1974. – С. 215 – 218.
14. Смирницкий А. И. Лексикология английского языка / Смирницкий А. И. – М. : Изд-во лит. на иностр. яз., 1956. – 432 с.
15. Чугуй А. В. Коммуникемы в аспекте степени нечленености: язык и речь: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка» / Анна Васильевна Чугуй. – Краснодар, 2008. – 23 с.
16. Шведова Н. Ю. Очерки по синтаксису русской разговорной речи: отв. ред. В. В. Виноградов / Н. Ю. Шведова. – М. : Изд-во АН СССР, 1960. – 377 с.
17. Янко-Триницкая Н. А. Синтаксические фразеологизмы с лексическими повторами / Янко-Триницкая Н. А. // Русский язык в школе. – 1967. – № 2. – С. 87 – 93.

REFERENCES

1. Arhangel'skyj, V. (1964), *Ustojchivye frazy v sovremennom russkomazyke: Osnovy teorii ustojchivyh fraz i problemy obshhej frazeologii*, Rostovskij universitet, Rostov, Rossiya.
2. Belozerova, Ju. M. (2007)—Structural and semantic, etymological, paradigmatic and speech aspects of the

- description
 frazeosintaksicheskich schemes supporting component -adverb (based on the Russian language), Ph. D. Thesis, Teoriya jazyka, Russkij jazyk, Juzhnyj federal'nyj universitet, Rostov-na-Donu, Rossiya
3. Beloshapkova, V. A. (1978) —M inimal'nye strukturnye shemy russkogo predlozhenija, *Russkij jazyk za rubezhom*, no.5, pp .55 – 59.
 4. Gulyga, Je. V. (1979) —Realizaciya kategorii obobshheniya na sintaksiteskom urovnel, Sbornik statej [Voprosy russkogo yazykoznanija], issue 2, Izdatel'stvo M GU, Moskva, Rossiya, pp . 29 – 39.
 5. Koduhov, V. I. (1967) —Sintaksiteskaja frazeologija, Sbornik statej [Problemy frazeologii i zadachi ejo izuchenija v vysshej i srednej shkole], Severno-Zapadnoe knizhnoe izdatel'stvo, Vologda, Rossiya, pp . 123 – 137.
 6. Lychuk, M . I. Shynkaruk, V. D. (2001) *Stupeni frazeologizacii rechen'*, Ruta, Chernivci, Ukrajina.
 7. M elikjan, V. Ju. (2001) —Ocherki po sintaksisu nechlenimogo predlozhenija, [Uchebnoe posobie k speckursu i razdelu sovremenogo russkogo jazyka po sintaksicheskoj frazeologiiil (dlja studentov III – V kursov filologicheskogo fakul'teta), Izdatel'stvo Rostovskogo universiteta, Rostov-na-Donu, Rossiya.
 8. M orohovskaja, E. Ja. (1975) *Osnovnye aspekty obshhej teorii lingvisticheskikh modelej*, Golovne vydavnyctvo, Kyiv, Ukrajina.
 9. Opryshko, A. Ja. (1970) —Syntax-related construction, correlated with pronominal interrogative sentences in modern Russian language, Ph. D. Thesis, Russkij jazyk, Harkovskij universitet, Har'kov, Ukraina.
 10. Peshkovskij, A. M . (1956) *Russkij sintaksis v nauchnom osveshhenii*, Uchpedgiz, M oskva, Rossiya.
 11. Rajshstejn, A. D. (1971) *Nemeckie ustojchivye frazy*, Prosveshhenie, Leningrad, Rossiya.
 12. Sytar, G. V. (2011) —Syntaksychni frazeologizmy, pobudovani za modellju ЧИМ НЕ NJ v ukrajinskij movi, Zbirnyk naukovyh prac' [Lingvistychni studijii], issue 22, DonNu, Donec'k, Ukrajina, pp . 209 – 215.
 13. Sirotinina, O. B. (1974) Konstrukcii s pleonasticheskim rechi, Zbornik statej, [Sintaksis i norma], Nauka, M oskva, Rossiya, pp . 215 – 218.
 14. Smimickij, A. I. (1956) *Leksikologija anglijskogo jazyka*, Izdatel'stvo literatury na inostrannom jazyke, Moskva, Rossiya.
 15. Chuguj, A. V. (2008) in terms nechlenimosti degrees: language and speech, Ph. D. Thesis, Teoriya jazyka, Krasnodarskij gosudarstvennyj universitet, Krasnodar, Rossiya.
 16. Shvedova, N. Ju. (1960) *Ocherki po sintaksisu russkoj razgovornoj rechi*, Izdatel'stvo AN SSSR, M oskva, Rossiya.
 17. Janko-Trinickaja, N. A. (1967) Sintaksicheskie frazeologizmy s leksicheskimi povtorami *Russkij jazyk v shkole*, no. 2, pp . 87 – 93.

The formal-structural types of the phraseologised sentences of a closed structure and the criteria of their structure description are analyzed in the article. Structure-positional and grammatical characteristics of the constant and variable components of non-decomposable complexes of phraseological sentences are established.

Key words: phraseologised sentence, repeating changeable components, constant structural pattern, formal and structural type, phraseologised substantive-conjunctive construction, phraseologised infinitive-particle construction.